

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І.І. МЕЧНИКОВА
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН, ПОЛІТОЛОГІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

КАФЕДРА ПОЛІТОЛОГІЇ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з науково-педагогічної роботи

Майя Ніколаєва
2022 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕОРІЯ І ПРАКТИКИ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Рівень вищої освіти: *Перший (бакалаврський)*
Спеціальність – 052 Політологія

Освітньо-професійна програма: ОПП «Політологія»
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
за спеціальністю 052 – Політологія

2022–2023

Робоча програма навчальної дисципліни «ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКИ
КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ: ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ». – Одеса: ОНУ, 2022. –
_22_ с.

Розробники: УЗУН Юлія – д. політ. н., доцент, проф. кафедри політології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри політології ФМВПС
Протокол № 1 від “29” 08 2022 р.
Завідувач кафедри _____ (д. ф. н., проф. Василь ПОПКОВ)

Погоджено із гарантом
ОПП/ОНП _____
_____ (д. п. н., проф. Марія МІЛОВА)

Схвалено навчально-методичною комісією (НМК) _____
факультету МВПС Протокол № 1 від “30” 08 2022 р.
Голова НМК _____ (к. п. н., доц. Олег ХОРОШИЛОВ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № 1 від “28” серпня 2023 р.
Завідувач кафедри _____ (В. Попков)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____
Протокол № _____ від “_____” _____ 202_____ р.
Завідувач кафедри _____ (_____)

ЗМІСТ

1.	Опис навчальної дисципліни	4
2.	Мета та завдання навчальної дисципліни	5
3.	Зміст навчальної дисципліни	7
4.	Структура навчальної дисципліни <i>(денна / заочна)</i>	8-9
5.	Теми та плани практичних занять	9
6-7	Теми семінарських та лабораторних занять	-
8.	Самостійна робота	11
9.	Методи навчання	15
10.	Форми контролю та методи оцінювання Критерії оцінювання результатів навчання	15
11.	Розподіл балів, які отримують здобувачі вищої освіти	16
13	Методичне забезпечення	16
13.	Питання для підготовки до підсумкового контролю	17
14.	Рекомендована література	18

1. ОПИС НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 4 годин – 120 змістових модулів – 3	<p style="text-align: center;">Галузь знань 05 – соціальні та поведінкові науки</p> <p style="text-align: center;">Спеціальність 052– політологія</p> <p style="text-align: center;">Рівень вищої освіти: <i>Перший (бакалаврський)</i></p>	<u>Основний освітній компонент</u>	
		<i>Рік підготовки:</i>	
		1-й	1-й
		<i>Семестр</i>	
		1-й	2-й
		<i>Лекції</i>	
		24 – год.	12 – год.
		<i>Практичні</i>	
		24 – год.	-
		<i>Самостійна робота</i>	
		72 – год.	108 – год.
		у т.ч. ІНДЗ*: - 32 год.	
Форма підсумкового контролю: іспит			

1. МЕТА ТА ЗАВДАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Дисципліна включена до переліку основних освітніх компонентів (освітньо-професійної програми (ОПП) для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 052 – «Політологія». Код дисципліни в ОПП «Політологія» – ОК22.

Метою навчальної дисципліни опанування здобувачами вищої освіти теорії та практик конституціоналізму на основі порівняльного аналізу складних політико-правових систем, що мають позитивну динаміку внутрішнього демократичного розвитку.

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти здатності до аналізу складних політичних систем, в яких принципом та основою розвитку є конституціоналізм; формування здатності до аналізу специфіки класифікації політичних систем на основі інституційного, структурно-функціонального, комунікаційного, та інших методологічних підходів, що складають теоретико-методологічне підґрунтя застосування комплексного системного підходу до аналізу історії формування, стану функціонування, динаміки розвитку політико-правових систем.

Практичним завданням вивчення дисципліни є формування знань та навичок для здійснення порівняльного аналізу впливу конституційних змін на розвиток політичних систем; розвиток здатності здобувачів аналізувати, порівнювати та критично оцінювати різні політичні системи, зокрема їх взаємозалежність із розвитком конституційних процесів та закріпленням конституціоналізму як принципу; підвищення обізнаності здобувачів про різноманіття конституційних моделей у світі та їх вплив на міжнародні відносини та глобальну політику. Практичне застосування знань полягає у забезпеченні можливості для практичного застосування отриманих знань через кейс-стаді, практичні симуляції та аналіз актуальних політико-правових проблем розвитку. Практичне значення курсу полягає в забезпеченні здобувачів знаннями для сприяння та захисту конституційних цінностей та прав людини у своїх країнах (регіонах, зокрема, в південних регіонах України) та на міжнародному рівні; в розвитку практичних навичок здобувачів, які можуть бути застосовані в політичній практиці, політичному аналізі та державному управлінні. Дисципліна готує студентів до роботи в міжнародних організаціях, урядових агенціях, НУО, а також у якості політичних радників або аналітиків.

Предмет дисципліни – актуальні питання розвитку теорії та практик конституціоналізму, як практик конституювання норм, стандартів, інститутів, що забезпечують демократичний розвиток політичних систем.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних компетентностей:

Інтегральної компетентності (ІК): ІК. Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у політичній сфері, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки.

Загальних компетентностей (ЗК): ЗК01. Знання предметної області та розуміння професійної діяльності; **ЗК04.** Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності); **ЗК 06.** Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.

Спеціальних (фахових) компетентностей (СК): СК01. Здатність використовувати категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки; **СК02.** Здатність застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки; **СК03.** Здатність описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах; **СК04.** Здатність застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності; **СК05.** Здатність аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних

контекстах їх функціонування.

Програмні результати навчання (РН): РН01. Розуміти предметну область, етичні та правові засади професійної діяльності; **РН06.** Знати свої права та обов'язки як члена демократичного суспільства та використовувати їх у професійній діяльності; **РН08.** Вміти використовувати базовий категорійно-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки; **РН09.** Вміти застосовувати політологічне мислення для розв'язання теоретичних та практичних проблем у політичній сфері на основі опанування класичної та сучасної політичної думки; **РН10.** Вміти описувати, пояснювати й оцінювати політичні процеси та явища у різних історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах; **РН11.** Застосовувати інструментарій нормативної та емпіричної політичної теорії, політичної методології, порівняльної та прикладної політології, міжнародних та глобальних студій у фаховій діяльності; **РН12.** Вміти аналізувати взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку у різних контекстах їх функціонування.

У результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач вищої освіти повинен

знати: теорію та специфіку практик конституціоналізму на основі порівняльного аналізу політичних систем; сутність конституціоналізму як політико-правового явища; комплекс науково-теоретичних та теоретико-методологічних підходів щодо теорії політико-правових систем в контексті еволюції конституціоналізму; методологічні засади дослідження політичних систем; переваги та особливості застосування компаративного аналізу при дослідженні політичних систем в контексті розвитку конституціоналізму; значення теоретико-методологічної основи для аналізу практик конструювання політичних систем; особливості розвитку крос-культурного і порівняльного аналіз сучасних типів і різновидів конституціоналізму; категоріально – понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки в контексті дослідження практик конституціоналізму – як практик конституювання, конструювання та функціонування політичних систем; особливості конституювання політико-правових систем, використовуючи компаративний аналіз; особливості та структурні елементи конституціоналізму окремих країн; систему уявлень про конституціоналізм як принцип конструювання, організації та фіксації складних політико-правових систем, і як систему, що реалізує конституційні політико-правові відносини; тенденції розвитку сучасного конституціоналізму;

вміти: застосовувати знання теоретико-методологічних основ політологічного аналізу в процесі порівняння конституційного розвитку політичних систем; описувати, пояснювати політичні процеси та системи в історичних, соціальних, культурних та ідеологічних контекстах, застосовуючи компаративний аналіз правових систем та еволюції конституціоналізму в конкретній системі; застосовувати інструментарій політичної теорії, методології порівняльних досліджень та комплексу інших методологічних підходів при визначенні специфіки конституювання та конституційного розвитку політичних систем; використовувати категоріально-понятійний та аналітично-дослідницький апарат сучасної політичної науки; розв'язувати спеціалізовані задачі у політичній сфері, зокрема в сфері комплексного аналізу політичних систем, що характеризуються динамічністю, складністю та невизначеністю умов, із застосуванням теорій та методів політичної науки та політико-правової компаративістики; аналізувати структурно-функціональні складові політичної системи, взаємодію політичних акторів та інститутів, владу та урядування, політичні системи та режими, політичну поведінку акторів у різних умовах функціонування політичних систем з огляду на систему політико-правової фіксації функцій, статусу в системі; аналізувати дизайн складних політичних (детериторіалізованих) та територіально-політичних систем, розробляти програму та виконувати політологічні дослідження з використанням сучасних методів, технологій та інструментарію політико-правового аналізу.

Навчальна дисципліна вивчається протягом одного семестру та складається з двох змістових модулів (ЗМ). По завершенню курсу здобувачі вищої освіти складають іспит. На іспит виносяться вузлові питання, що потребують творчої відповіді та вміння синтезувати отримані знання. Результати навчання оцінюються за 100-бальною системою. За

результатами оцінювання змістового модуля здобувачам виставляються бали. Під час викладання лекційного матеріалу лектор може здійснювати контрольні опитування здобувачів. У разі відсутності здобувача на практичному занятті, він зобов'язаний відпрацювати пропущене заняття через усне опитування в позааудиторний час (час консультацій викладача) або відпрацювати це заняття шляхом написання реферату на тему, погоджену з викладачем. Невідпрацьовані заняття вважаються незданими і за них не нараховується оцінка в балах.

3. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовний модуль 1: Теоретико-методологічні основи конституювання політичних систем

ТЕМА 1. Конституціоналізм: теоретико-методологічні основи визначення, Джерела, сучасні тенденції розвитку Конституціоналізм як ідеологія та принцип демократичних політико-правових систем. Розвиток політичних систем та конституціоналізму. Критерії класифікація конституцій. Праворозуміння та правові сім'ї: вплив на розвиток політичних систем. Сучасні конституційні моделі та тенденції політико-правового розвитку. Місце конституційного права в національних правових системах. Відносини державного та конституційного права. Сутність держави як конституційного інституту. Рівні конституціоналізму. Концепції суверенітету.

ТЕМА 2. Політико-правові системи: конституювання та конституціоналізм. Розвиток теоретико-методологічної основи аналізу політичних систем. Складні політико-правові системи: структура, чинники розвитку та стабілізації. Авторські класифікації політичних систем. Актуальні критерії компаративного аналізу політичних систем. Основи конституювання складних політичних систем сучасного типу.

ТЕМА 3. Конституціоналізм та форми народовладдя. Влада та владовідносини. Джерела, функції, види влади. Структура владовідносин. Еволюція суб'єкту (носія) суверенітету: державний, національний, народний. Сутність та конституційні основи народовладдя. Місце держави в політичній системі суспільства. Місце права в політичній системі суспільства. Механізми репрезентації інтересів в політичній системі. Інститути демократичної участі.

Змістовний модуль 2: Практики конституювання політичних систем: інституційний та структурно-функціональний аналіз

ТЕМА 4. Представницька влада: парламентаризм та представницькі органи місцевого самоврядування. Інститут парламентаризму в конституційному механізмі реалізації державної влади та втіленні принципу розподілу повноважень. Формування парламента: виборчі системи та забезпечення інклюзивності. Критерії порівняльного аналізу парламентських інститутів. Парламентське право, процедури, регламент, контроль, відповідальність. Статус та відповідальність депутата: порівняльний аналіз парламентських систем. Місцеві органи представницької влади: порядок формування, склад, повноваження (порівняльний аналіз систем представництва).

ТЕМА 5. Сучасні моделі інституту голови держави. Місце, роль та функції голови держави в системі влади. Конституціоналізм та його вплив на розвиток інституту голови держави. Форми правління та інститут голови держави. Інститут монархії в сучасному світі. Інститут президента. Інститут «колективного президента» в політичних системах. Порядок заміщення посади голови держави та припинення його повноважень. Відповідальність голови держави. Порівняльний аналіз інституту голови держави в країнах світу. Неформальні деструктивні політичні практики в системах функціонування вищого персоналізованого керівництва. Трайбалізм та неотрайбалізм. Непотизм та фаворитизм. Патримоніалізм та неопатримоніалізм. Клієнтелізм.

ТЕМА 6. Урядування в політичній системі. Уряд: конституційний статус. Історичні основи формування інституту виконавчої влади. Виконавча гілка влади: значення в системі урядування, функції, склад, взаємодія з іншими гілками влади. Уряд в системі органів державної влади. Вплив форми правління та систему урядування. Типи урядів. Порядок

формування та структура уряду. Уряди та їх територіальні представництва. Відповідальність уряду та урядовців.

ТЕМА 7. Судова влада. Механізми захисту верховенства права в політичній системі. Верховенство права та конституціоналізм. Зміст «права на судовий захист» та його вплив на формування та розвиток політичних систем. Судові системи: виникнення, типологія, ознаки, принципи та стандарти побудови. Особливості розвитку судових систем в країнах Європи. Соніторинг судових процесів, ефективності правосуддя. Моделі правосуддя міждержавних інтеграційних об'єднань. Юридична сила рішень міжнародних судових інститутів.

Змістовний модуль 3: Практики конституювання політичних систем: комунікативний та девелопменталістський аналіз

ТЕМА 8. Місцеве управління VS місцеве самоврядування. Конституційні стандарти територіальної політики. Складні територіально-політичні системи. Багаторівневе управління та багаторівневе врядування. Місцеве самоврядування та локальне управління. Історичні та сучасні моделі реалізації «муніципального» права. Конституційні моделі врегулювання муніципального права. Контроль центральної влади над діяльністю органів місцевого самоврядування. Громадська участь в реалізації публічної влади та управління.

ТЕМА 9. Сучасні моделі конституційного регулювання прав і свобод людини. Девелопменталістський аналіз політичних систем. Громадська участь та розвиток політичної системи. Права людини та громадянина в історії розвитку політико-правових систем. Тлумачення природи прав людини та громадянина. Покоління прав людини. Конституційний статус людини та громадянина: поняття та форми регламентації. Інститут громадянства. Сучасні моделі регламентації. Гарантії прав людини і основоположних свобод.

ТЕМА 10. Дистрибутивність політичних систем. Символічний розподіл влади: «надання», «визнання», «залучення». Теорії рентоорієнтованої політичної поведінки. Конституціоналізм та реалізація принципу дистрибутивності: чинники стабілізації політичної системи. Соціальна держава: принципи організації дистрибутивної політики держав. Проблеми легітимації політичних систем. Антисистемна поведінка та антисистеми. «Статична» та «динамічна» Конституції. Конституційний процес як інструмент зміни політичних інститутів. Значення політичної культури та комунікації. Інформаційна та ідеологічна політика.

4. СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин (денне відділення)				
	Назва	Усього годин	Лек. год.	Практ. заняття	Інд-на р-та	Сам. р-та
Змістовний модуль 1						
T.1	Конституціоналізм: теоретико-методологічні основи визначення, джерела, тенденції	16	4	4	4	4
T.2	Політико-правові системи: конституювання та конституціоналізм	16	4	4	4	4
T.3	Конституціоналізм та форми народовладдя	11	2	2	3	4
	Разом за змістовним модулем 1	43	10	10	11	12
Змістовний модуль 2						
T.4	Представницька влада: парламентаризм та представницькі органи самоврядування	11	2	2	3	4
T.5	Сучасні моделі інституту голови держави	11	2	2	3	4
T.6	Урядування в політичній системі. Уряд: конституційний статус	11	2	2	3	4
T.7	Судова влада. Механізми захисту верховенства права в політичній системі	11	2	2	3	4
	Разом за змістовним модулем 2	44	8	8	12	16
Змістовний модуль 3						

T.8	Місцеве управління VS місцеве самоврядування. Конституційні стандарти територіальної політики.	11	2	2	3	4
T.9	Сучасні моделі конституційного регулювання прав і свобод людини	11	2	2	3	4
T.10	Дитрибутивність політичних систем	11	2	2	3	4
Разом за змістовним модулем 3		33	6	6	9	12
Усього годин		120	24	24	32	40
					72	

4.1 СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назви змістовних модулів і тем		Кількість годин (ЗАОЧНЕ ВІДДІЛЕННЯ)				
	Назва	Усього годин	Лекції (годин)	Практ. заняття	Інд-на ір-та	Сам. робота
Модуль 1						
Змістовний модуль 1						
T.1	Конституціоналізм: теоретико-методологічні основи визначення, Джерела, сучасні тенденції розвитку	14	2	-	3	9
T.2	Політико-правові системи: конституювання та конституціоналізм	13	1	-	3	9
T.3	Конституціоналізм та форми народовладдя	12	1	-	3	8
Разом за змістовним модулем 1		39	4	-	9	26
Змістовний модуль 2						
T.4	Представницька влада: парламентаризм та представницькі органи місцевого самоврядування	11	1	-	3	7
T.5	Сучасні моделі інституту голови держави	11	1	-	3	7
T.6	Урядування в політичній системі. Уряд: конституційний статус.	12	1	-	3	8
T.7	Судова влада. Механізми захисту верховенства права в політичній системі	12	1	-	3	8
Разом за змістовним модулем 2		46	4	-	12	30
Змістовний модуль 3						
T.8	Місцеве управління VS місцеве самоврядування. Конституційні стандарти територіальної політики.	13	2	-	3	8
T.9	Сучасні моделі конституційного регулювання прав і свобод людини	11	1	-	3	7
T.10	Дитрибутивність політичних систем	11	1	-	3	7
Разом за змістовним модулем 3		35	4	-	9	22
Усього годин		120	12		30	78
					108	

5. ТЕМИ ТА ПЛАНИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

	Теми	годин
--	------	-------

Т.1	<p>Конституціоналізм: теоретико-методологічні основи визначення, Джерела, сучасні тенденції розвитку Конституціоналізм як ідеологія та принцип демократичних політико-правових систем. Розвиток політичних систем та конституціоналізму. Критерії класифікація конституцій. Праворозуміння та правові сім'ї: вплив на розвиток політичних систем. Сучасні конституційні моделі та тенденції політико-правового розвитку. Місце конституційного права в національних правових системах. Відносини державного та конституційного права. Сутність держави як конституційного інституту. Рівні конституціоналізму: субнаціональний, національний, супранаціональний. Концепції суверенітету.</p>	4
Т.2	<p>Політико-правові системи: конституювання та конституціоналізм. Розвиток теоретико-методологічної основи аналізу політичних систем (<i>комунікативно-інформаційний підхід, структурно-функціональний підхід, системний підхід, примордіалістський підхід, інституційний підхід, конструктивістський підхід, девелопменталістській та соціокультурний підходи, біхевіористський підхід та інші</i>). Складні політико-правові системи: структура, чинники розвитку та стабілізації. Авторські класифікації політичних систем. Актуальні критерії компаративного аналізу політичних систем (Р. Макрідіс). Основи конституювання складних політичних систем сучасного типу: цілі, завдання, критерії відповідності конституціоналізму.</p>	4
Т.3	<p>Конституціоналізм та форми народовладдя. Влада та владовідносини. Джерела, функції, види влади. Структура владовідносин. Еволюція суб'єкту (носія) суверенітету: державний, національний, народний. Сутність та конституційні основи народовладдя. Місце держави в політичній системі суспільства. Місце права в політичній системі суспільства. Механізми репрезентації інтересів в політичній системі. Інститути прямої та представницької демократичної участі.</p>	2
Т.4	<p>Представницька влада: парламентаризм та представницькі органи місцевого самоврядування. Інститут парламентаризму в конституційному механізмі реалізації державної влади та втіленні принципу розподілу повноважень. Формування парламента: виборчі системи та забезпечення інклюзивності. Критерії порівняльного аналізу парламентських інститутів. Парламентське право, процедури, регламент, контроль, відповідальність. Статус та відповідальність депутата: порівняльний аналіз парламентських систем. Місцеві органи представницької влади: порядок формування, склад, повноваження (порівняльний аналіз систем представництва).</p>	2
Т.5.	<p>Сучасні моделі інституту голови держави. Місце, роль та функції голови держави в системі влади. Конституціоналізм та його вплив на розвиток інституту голови держави. Форми правління та інститут голови держави. Інститут монархії в сучасному світі. Інститут президента. Інститут «колективного президента» в політичних системах. Порядок заміщення посади голови держави та припинення його повноважень. Відповідальність голови держави. Порівняльний аналіз інституту голови держави в країнах світу. Неформальні деструктивні політичні практики в системах функціонування вищого персоналізованого керівництва. Трайбалізм та неотрайбалізм. Непотизм та фаворитизм. Патримоніалізм та неопатримоніалізм. Клієнтелізм.</p>	2
Т.6	<p>Урядування в політичній системі. Уряд: конституційний статус. Історичні основи формування інституту виконавчої влади. Виконавча гілка влади: значення в системі урядування, функції, склад, взаємодія з іншими гілками влади. Уряд в системі органів державної влади. Вплив форми правління та систему урядування. Типи урядів. Порядок формування та структура уряду. Уряди та їх територіальні представництва. Відповідальність уряду та урядовців. Урядові нормативно-правові акти.</p>	2

T.7	Судова влада. Механізми захисту верховенства права в політичній системі. Верховенство права та конституціоналізм. Зміст «права на судовий захист» та його вплив на формування судових та розвиток політичних систем. Судові системи: виникнення, типологія, ознаки, принципи та стандарти побудови. Особливості розвитку судових систем в країнах Європи: організація, моніторинг судових процесів, ефективності правосуддя. Моделі правосуддя міждержавних інтеграційних об'єднань.	2
T.8	Місьцеве управління VS місьцеве самоврядування. Конституційні стандарти територіальної політики. Складні територіально-політичні системи. Багаторівневе управління та багаторівневе врядування. Місьцеве самоврядування та локальне управління. Історичні та сучасні моделі реалізації «муніципального» права. Конституційні моделі врегулювання муніципального права. Контроль центральної влади над діяльністю органів місцевого самоврядування. Громадська участь в реалізації публічної влади та управління.	2
T.9	Сучасні моделі конституційного регулювання прав і свобод людини. Девелопменталістський аналіз політичних систем. Громадська участь та розвиток політичної системи. Права людини та громадянина в історії розвитку політико-правових систем. Тлумачення природи прав людини та громадянина. Покоління прав людини. Конституційний статус людини та громадянина: поняття та форми регламентації. Інститут громадянства: сучасні моделі регламентації. Гарантії прав людини і основоположних свобод.	2
T.10	Дистрибутивність політичних систем. Символічний розподіл влади: «надання», «визнання», «залучення». Теорії рентоорієнтованої політичної поведінки. Конституціоналізм та реалізація принципу дистрибутивності: чинники стабілізації політичної системи. Соціальна держава: принципи організації дистрибутивної політики держав. Проблеми легітимації політичних систем. Антисистемна поведінка та антисистеми. «Статична» та «динамічна» Конституції. Конституційний процес як інструмент зміни політичних інститутів. Значення політичної культури та комунікації для розвитку політичної системи. Інформаційна та ідеологічна політика.	2
Усього годин		24

6. ТЕМИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ(не передбачені)

7. ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ (не передбачені)

8. САМОСТІЙНА РОБОТА ТА ІНДЗ

№	Види завдань	Інд. р-та	Сам. р-та
T. 1	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; визначте зв'язок конституціоналізму із розвитком політико-правових систем; проаналізуйте критерії класифікації конституцій; зв'язок еволюції концепту «суверенітет» з концепціями багаторівневого управління та деієрархізованого управління, поліцентричного врядування; проаналізуйте територіальні рівні функціонування політичних систем, застосовуючи критерій конституціоналізму. Теми ІНДЗ: 1) Роль елліно-римської традиції у розвитку європейського конституціоналізму. Етапи формування сучасного конституціоналізму; 2) Романо-германська та англо-саксонська правові сім'ї: розвиток конституціоналізму; 3) Стабільність та розвиток політико-правових систем. Форми правового захисту конституціоналізму. Порядок прийняття та внесення змін до конституцій; 4) Конституційний процес в ЄС. Сучасна «Конституція» ЄС: особливості прийняття, склад, політико-правові положення; 5) Суверенітет: доктринальний розвиток.	4	4

Т. 2	Опрацюйте презентацією лекційного заняття; зробіть аналіз сутності методологічних підходів стосовно вивчення політико-правових систем як результату розвитку соціальних систем; порівняйте критерії аналізу політичних систем: знайдіть пояснення виокремлення лінійних та координатних типологій політичних систем. Теми ІНДЗ: 1) Теорії політико-правових систем; 2) Методологічні підходи щодо аналізу політико-правових систем; 3) Комунікативна підсистема політичних систем: внесок К. Шеннона та Н. Вінера; 5) Джерела структурно-функціонального аналізу політико-правових систем; 6) Теорія комунікації К. Дойча: конституювання політичних систем; 7) Класифікації політичних систем; 9) Лінійні типології та координатні (двовимірні та багатовимірні) типології політичних систем; 11) Діахронний та синхронний підходи у порівняльному аналізі політичних систем. 12) Гетеротопії політичної системи (М.Фуше).	4	4
Т. 3	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; зробіть аналіз сутності влади та структури владовідносин; порівняйте теорії походження держави та її функціонального значення в системах політико-правових відносин; проаналізуйте механізми репрезентації інтересів груп та їх інституціоналізації в політико-правових системах на прикладі аналізу процесу сучасної інституціоналізації лобізму. Теми ІНДЗ: 1) Влада та владовідносини (теорії Ж.-Ж. Руссо, К. Маркса, З. Фрейда); 2) Поняття: суспільна, публічна, державна влада. Особливості співвідношення; 3) Причини та умови виникнення держави та права; 4) Держава в політичній системі суспільства. Типи держави; 5) Право і політична система суспільства; 6) Вчення про правову державу та громадянське суспільство; 7) Поняття механізму держави; 8) Сучасні теорії кризи	3	4
Т. 4	Опрацюйте презентацією лекційного заняття та рекомендовану літературу; проаналізуйте розвиток представницьких інститутів в історії розвитку політичних систем; на прикладі обраної для аналізу країни простежте процес формування парламентаризму; зробіть вибірку типів реалізації інституту «депутатської недоторканості». Визначте наслідки усунення депутатської недоторканості для розвитку політичних систем. Оберіть дві країни на вибір з різних регіонів світу для порівняння реалізації народного представництва в різних системах місцевого самоврядування (порядок формування та виборча система, особливості складу та гарантії включення, нормативно-правові основи стосовно «визнання» чи «надання» повноважень, впливовість в системі стримувань та противаг). Проаналізуйте роботу організацій CALRE та REGLG, Ради Європи та Комітету регіонів ЄС щодо сприяння розвитку регіональних інститутів представництва з законодавчою прерогативою. Теми ІНДЗ: 1) Класифікація політичних систем за типом організації парламентської діяльності; 3) Структура та склад парламенту: чинники конструювання, завдання, значення в розвитку політичної системи; 4) Вестмінстерська, американська (конгресійна), змішана парламентські моделі: процес законотворення (порівняльний аналіз); 5) Європейський парламент: особливості формування, представництва, функціонування та значення в політичній системі ЄС; 6) Депутатський корпус. Правовий статус народного депутата (порівняння країн); 7) Парламентський контроль. Судові (квазісудові) функції парламентів; 8) Парламентська Асамблея ЄВРОНЕСТ;	3	4

Т. 5	Опрацюйте матеріали лекційного заняття; проаналізуйте історичний розвиток, роль та функції голови держави в системі влади. Продумайте відповідь стосовно впливу конституціоналізму на розвиток інституту голови держави; зробіть порівняльний аналіз реалізації інституту президентства в світі (на прикладі держав: Швейцарії, Боснії та Герцеговини, Лівану, Малайзії, Ірану, Німеччини, США, України); зробіть порівняльний аналіз реалізації інституту монархії в світі (на прикладі: Саудівська Аравія, Кувейт, Японія, Швеція, Норвегія, Нідерланди, Велика Британія). Теми ІНДЗ: 1) Політичні режими: зв'язок з інститутом голови держави. Історичні витoki «диктатури»; 2) Теорії режимів та політичне лідерство в працях (на вибір); 3) Автократичне правління та сучасні політичні системи Бразилії, Болівії, Угорщини, Індії, Польщі, Туреччини, Беніну і Сербії, Маврикію і Таїланду (за вибором); 5) Автократичний зсув: критерії Інституту V-Dem; 6) Інститут президентства в республіках Центр. Азії; 8) Інститут президентства в парламентських республіках; 9) Виборні монархії сучасності. 10) Сучасні монархії: роль, функції голів правлячих династій в політичних системах (порівняльний аналіз); 11) Конституція в арабських монархіях: регулювання системи вищих органів державної влади. 12) Колективні моделі інституту голови держави: вертикальна діархія (Іран) та колегія (Швейцарія).	3	4
Т. 6	Опрацюйте матеріали лекційного заняття; проаналізуйте розвиток, роль та функції урядових структур. Здійсніть порівняльний аналіз в діахронії – урядових структур Японії (до революції Мейдзі та після), в синхронії – урядових структур сучасних Великої Британії та Німеччини, в асинхронії – урядових структур України та країни та вибір. Проаналізуйте співвідношення форми правління з формою урядування. Здійсніть кроскультурний аналіз урядових структур Саудівської Аравії, Есватіні, Ірану, Лівану, Швейцарії, Угорщини, Бразилії, Нікарагуа, КНР. Теми ІНДЗ: 1) Виконача гілка влади в системі стримувань та противаг; 2) Способи формування уряду; 3) Голова уряду: статус та політична роль. Особливості формування урядів в Німеччині, Франції, Швейцарії, США, Великій Британії; 4) Виконавчі структури супранаціональних систем: приклад ЄС.	3	4
Т. 7	Проаналізуйте сутність понять «верховенство права», «право на судовий захист» для розвитку політичних систем; проаналізуйте історичний розвиток та особливості формування судових систем держав континентальної (романо-германської) системи права. Загальні риси континентальної моделі судової системи. Теми ІНДЗ: 1) Порівняльний аналіз організаційної структури судоустрою 2-х держав на вибір з числа різних регіонів світу; 2) Європейський суд з прав людини: структура, компетенція, порядок звернення та прийняття рішень; 3) Поняття та види органів недержавної юстиції, її призначення та місце в правовій системі країни. 4) Ефективність правосуддя. Моніторинг судових процесів в Європі.	3	4

Т. 8	Проаналізуйте співвідношення понять: регіоналізм, парохіалізм, локалізм, автономізм, націоналізм, централізм, холізм, децентралізм; проаналізуйте сутність поняття «методологічний націоналізм» та його вплив на розвиток аналізу політичних систем; проаналізуйте сутність понять «місцеве управління», «місцеве самоврядування» та їх відносини в процесі забезпечення функціонування ТПС; проаналізуйте співвідношення понять «багаторівневе управління» та «поліцентричне врядування». Продумайте відповідь на питання стосовно впливу реформ децентралізації на моделі територіально-політичних відносин в складних територіально-політичних системах, подібних ЄС. Теми ІНДЗ: 1) Територіальна політика в державах Європи; 2) Реформи децентралізації в комплекс 4D: глобальна стратегія ООН щодо сталого розвитку на основі «місця»; 3) Єврозони, єврорайони, кондомініуми: регламентація транснаціональних та транскордонних систем.	3	4
Т. 9	Опрацюйте презентацією лекційного заняття; проаналізуйте співвідношення понять: людина, громадянин, апатрид, біпатрид, біженець, резидент, житель; проаналізуйте сутність інституту громадянства; продумайте відповідь на питання щодо зміни сутності визначення поняття «громадянство» як такого, що визначає «політико-правовий» або суто «правовий» тип зв'язку людини та держави. Поясніть можливості впливу визначення цього поняття на розвиток політичної системи; Наведіть приклади регламентації інституту «множинного громадянства» в діяхронному (в історичній послідовності розвитку інституту) та синхронному (кроскультурний підхід до аналізу регламентації інституту в різних політичних системах сучасності) аналізі. Теми ІНДЗ: 1) Моделі конституційного регулювання прав людини; 2) Конституційне регулювання колективних прав соціальних груп та спільнот; 3) Права участі в діяльності органів державної влади. Демократичний контроль в політичній системі; 4) Законодавство у сфері боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті; 5) Форми захисту прав людини; 6) Інститут наднаціонального громадянства: регламентація прав громадянської участі в наднаціональній системі ЄС.	3	4
Т. 10	продумайте аргументи щодо пояснення впливу соціально-економічних процесів на розвиток політичних систем; проаналізуйте сутність поняття «дистрибутивність системи»; проаналізуйте проблеми легітимації політичних систем, чинників формування антисистеми; поясніть поняття «статичної» та «динамічної» Конституції; поясніть сутність конституційного процесу як інструменту трансформації інституційної та структурно-функціональної основ системи. Теми ІНДЗ: 1) «Соціальна» чи «мінімальна» держава: роль держави в процесах перерозподілу ресурсів; 2) Ресурсно-дистрибутивні концепції розвитку політичних систем (Г. Лассуела, Д. Істона, Дж. Ролза, Р. Нозіка); 3) Справедливість та гідність, рівність та рівноправ'я: дискурс в працях теоретиків лібералізму (Дж. Ролз, Р. Дворкін, І. Берлін, У. Кімліка, Ч. Тейлор); 4) Елітизм та егалітаризм. Влада та бізнес. Небезпеки олігархічного правління. 5) Лоббїзм: інститут представництва чи інституціоналізована корупція.	3	4
Усього годин		32	40
		72	

До самостійної роботи відноситься: [1] – підготовка до лекційних, практичних занять; [2] – опрацювання лекційного матеріалу; [3] – самостійне опрацювання літератури та нормативно-правових актів, джерел; [4] – індивідуальне навчально-дослідне завдання: підготовка доповіді; реферату, презентації; [5] – практичне індивідуальне навчально-дослідне завдання. [5].

ПРАКТИЧНЕ ІНДЗ (на вибір здобувача):

ВАРІАНТ № 1:

Порівняльний аналіз конституційних змін в Україні та іншій обраній країні.

Мета: добувачам необхідно провести порівняльний аналіз конституційних змін, що відбулися за останні десятиліття в Україні та в одній іншій обраній країні. Цей аналіз має виявити як зовнішні (міжнародні) так і внутрішні (національні) фактори, які впливають на процес конституційних змін.

Задачі: 1) Вибір країни для порівняння: Вибрати країну, конституційні зміни якої будуть порівнюватися з українськими. Країна повинна мати схожі історичні, політичні або соціальні контексти; 2) Аналіз конституційних змін: Дослідити основні конституційні зміни, що відбулися в Україні та обраній країні, з акцентом на їхні причини, процеси та наслідки; 3) Оцінка впливу змін: Оцінити, як ці зміни вплинули на політичну стабільність, права та свободи громадян, а також на розвиток демократії в кожній країні; 4) Порівняння та висновки: Провести порівняльний аналіз змін та виявити подібності та відмінності в підходах до конституційних реформ в обох країнах.

Очікуваний результат: Здобувачі мають представити письмовий звіт або презентацію, яка включає детальний аналіз конституційних змін, порівняльний аналіз та обґрунтовані висновки. Цей аналіз повинен демонструвати глибоке розуміння теорії та практики конституціоналізму, а також вміння критично оцінювати вплив конституційних змін на розвиток політичних систем.

ВАРІАНТ № 2:

Порівняльний аналіз впливу конституційних змін на розвиток місцевого самоврядування в регіонах України (з акцентом на Одеський регіон та інші південні регіони України) та у вибраній іноземній державі, з акцентом на регіони вибраної країни.

Мета: Здобувачам необхідно провести аналіз того, як конституційні зміни вплинули на розвиток місцевого самоврядування та регіональної політики як в Україні, так і в іншій обраній країні. Особлива увага має бути приділена Південним регіонам України та порівнянню їх з аналогічними регіонами вибраної країни.

Задачі: 1) Вибір іноземної держави: вибрати країну для порівняння, яка має схожі історичні, культурні або політичні характеристики з Україною, особливо в контексті регіональної політики; 2) Дослідження конституційних змін: проаналізувати зміни у конституційному законодавстві як в Україні, так і в обраній країні, які мали вплив на місцеве самоврядування; 3) Регіональний контекст: вивчення особливостей впливу цих змін на регіональний розвиток, з акцентом на Південні регіони України та аналогічні регіони в обраній країні; 4) Порівняльний аналіз та висновки: Проведення порівняльного аналізу, щоб виявити схожості та відмінності у впливі конституційних змін на регіональний розвиток в обох країнах.

Очікуваний результат: Здобувачі мають підготувати звіт, що включає аналіз конституційних змін та їх впливу на місцеве самоврядування та регіональний розвиток, з акцентом на порівняльний контекст між Україною та обраною країною. Звіт має містити детальні висновки та рекомендації, які можуть сприяти розвитку ефективного місцевого самоврядування та регіональної політики в обох країнах.

9. МЕТОДИ НАВЧАННЯ

- **Словесні та наочні методи навчання** (лекційні заняття; опитування; консультування; доповіді та мультимедійні презентації);
- **Практичні** (тестові вправи; опрацювання матеріалу шляхом підготовки презентації; аналіз практичних ситуацій (розробки щодо виконання самостійної роботи));
- **Інтерактивні методи навчання** (під час лекційних, практичних занять);
- **Колективне та індивідуальне опрацювання завдань** (колективне обговорення з використанням дискурсивних практик, виконання та презентація ІНДЗ, обговорення проблемних питань та результатів самостійної роботи).

10. ФОРМИ КОНТРОЛЮ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

При вивченні навчальної дисципліни застосовуються наступні методи навчання: словесний, наочний, практичний, які передбачають читання лекції, опрацювання нормативних актів, робота з навчальною та спеціальною літературою, індивідуальні консультації. Засоби діагностики якості освіти включають в себе поточний, періодичний та підсумковий контроль.

Поточний контроль: усний контроль: індивідуальне і фронтальне опитування, бесіда, захист рефератів, доповідь, оцінювання доповідей; письмовий контроль: оцінювання якості виконання самостійної роботи за темами;

Періодичний контроль: тестовий контроль: оцінювання контрольних робіт за змістовими модулями (тестування).

Підсумковий контроль: іспит.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	Кількість балів
Поточний контроль:	
Опитування за питаннями відповідної теми на практичному занятті, участь здобувачів вищої освіти в обговоренні проблемних питань	від 0 до 5
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем, доповідь та демонстрація презентації	від 0 до 5
Практичне ІНДЗ (одне з двох запропонованих варіантів)	від 0 до 10 балів
Періодичний контроль:	
Контрольна робота за змістовими модулями у формі тестування	від 0 до 10

Опитування на занятті, участь здобувачів в обговоренні проблемних питань	0	Здобувач не бере участь у практичному занятті, є лише спостерігачем; ніколи не виступає і не задає питання; дає неправильні відповіді на запитання, показує незадовільне знання понятійного апарату і джерел.
	1-3	Здобувач іноді бере участь в практичному занятті; частково виступає і задає питання; допускає помилки під час відповідей на запитання; показує пасивну роботу на практичних заняттях; показує фрагментарні знання понятійного апарату і літературних джерел.
	4-5	Здобувач бере активну участь у практичному занятті, в обговоренні проблемних питань, користується додатковою літературою; вміє сформулювати своє ставлення до проблеми; висловлює власні міркування, наводить доцільні приклади; здатний публічно представити матеріал.
Виконання рефератів за однією із запропонованих тем; доповідь та демонстрація презентації	0	Не зараховуються реферати (довіді) та презентації, які виконані не самостійно або запозичені з мережі Інтернет.
	2	Доповідь та презентація самостійними, але не опрацьована актуальність, теоретичний аналіз дано описово, змістовний матеріал є формальним, висновки не конкретизовані (відсутні), тема не розкрита.
	3	Доповідь та презентація виконані самостійно, оформлення відповідає вимогам із незначними порушеннями, опрацьована актуальність теми, теоретичний аналіз містить неточності, але усно здобувач пояснює матеріал впевнено і за допомогою викладача виправляється, змістовний матеріал представлений добре, у висновку сформульовані загальні висновки, тема загалом розкрита із незначними прогалинами.
	4	Доповідь та презентація виконані самостійно, опрацьована актуальність теми із зазначенням невирішених раніше аспектів, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач без допомоги викладача пояснює матеріал, самостійні висновки, тема загалом розкрита, інформація у презентації подана із використанням самостійно розроблених схем, містить посилання на джерела.
	5	Доповідь та презентація виконані самостійно, актуальність розкрита із

		зазначенням невіршених раніше аспектів, правильно визначені об'єкт і предмет, гіпотеза, теоретичний аналіз ґрунтовний, здобувач вільно презентує матеріал; зміст презентації не перевантажений слайдами з текстовим матеріалом; у висновку – самостійні ґрунтовні судження, підкріплені доказами, містить посилання на джерела.
Контрольна робота	0	Відповідь на запитання неправильна.
	0-10	В контрольній роботі за кожним змістовним модулем – по 10 питань. Кожна правильна відповідь оцінюється в 1 бал.

ШКАЛА ОЦІНЮВАННЯ: НАЦІОНАЛЬНА ТА ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою для заліку
		Зараховано
90 – 100	A	
85 – 89	B	
75 – 84	C	
70 – 74	D	
60 – 69	E	
35 – 59	FX	Не зараховано з можливістю повторного складання
0 – 34	F	Не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

11. РОЗПОДІЛ БАЛІВ, ЯКІ ОТРИМУЮТЬ ЗДОБУВАЧІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Поточний та періодичний контроль										загалом	Підсумковий Контроль (іспит)	Сума балів
Змістовний модуль 1			Змістовний модуль 2				Змістовний модуль 3					
T 1	T 2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	80	20	100
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5			
Контр. робота (10 балів)			Контр. робота (10 балів)				Контр. робота (10 балів)					

12. МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

- Узун Ю.В. Теорія і практики конституціоналізму: порівняльний аналіз. Методичні рекомендації. – Одеса: Вид-во ОНУ ім. І.І.Мечникова, 2023. 55 с.
- Навчальна програма
- Робоча програма; Силабус.
- Презентації лекційних занять; Google-class; Google-Tests.

13. ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Конституціоналізм як ідеологія та принцип демократичних політико-правових систем.
2. Політичні системи та конституціоналізм: сутність понять,.
3. Критерії класифікації конституцій.
4. Праворозуміння: вплив на розвиток політико-правових систем.
5. Правові сім'ї: вплив на розвиток політичних систем.
6. Місце конституційного права в національних правових системах. Відносини державного та конституційного права.
7. Концепції суверенітету та рівні реалізації конституціоналізму: національний, субнаціональний, супранаціональний.
8. Конституційно-правові норми, інститути, відносини. Об'єкти конституційного регулювання.
9. Теоретико-методологічні підходи щодо аналізу політико-правових систем (конструктивізм, структуралізм, інституціоналізм, та ін.)
10. Складні політико-правові системи: структура, чинники розвитку та стабілізації.
11. Авторські класифікації політичних систем.
12. Лінійні типології політичних систем.
13. Координатні типології політичних систем.
14. Діахронний та синхронний підходи у порівняльному аналізі різних політичних систем.
15. Актуальні критерії компаративного аналізу політичних систем.
16. Основи конституювання складних політичних систем сучасного типу: цілі, завдання, критерії відповідності конституціоналізму.
17. Конституювання політико-правової системи: структура, функції, циркуляція інформації та комунікація, ефективність.
18. Влада та владовідносини. Джерела, функції, види влади. Структура владовідносин.
19. Еволюція суб'єкту (носія) суверенітету: державний, національний, народний. Сутність та конституційні основи народовладдя.
20. Держава в політичній системі суспільства.
21. Сутність, соціальна цінність, функції права в політичній системі.
22. Механізми репрезентації інтересів в політичній системі. Інститути прямої та представницької демократичної участі в конституційній доктрині та політичній системі.
23. Інститут парламентаризму в конституційному механізмі реалізації державної влади та втіленні принципу розподілу повноважень.
24. Формування парламента: виборчі системи та забезпечення інклюзивності.
25. Критерії порівняльного аналізу парламентських інститутів.
26. Парламентське право, процедури, регламент, контроль, відповідальність.
27. Статус та відповідальність депутата: порівняльний аналіз на основі різних парламентських систем.
28. Місце, роль та функції голови держави в системі влади. Розвиток інституту голови держави : вплив конституціоналізму.
29. Порядок заміщення посади голови держави та припинення його повноважень. Відповідальність голови держави.
30. Порівняльний аналіз інституту голови держави в країнах світу.
31. Порівняльний аналіз реалізації інституту президентства в світі
32. Порівняльний аналіз реалізації інституту монархії в світі.
33. Деструктивні політичні практики функціонування вищого персоналізованого керівництва (трайбалізм, неотрайбалізм, непотизм, фаворитизм, патримоніалізм, неопатримоніалізм, клієнтелізм)
34. Політичні режими: зв'язок з інститутом голови держави. Історичні витоки режиму диктатури.
35. Цезаризм, цезарепапізм, конституційна диктатура, екстраконституційна влада, кризове управління: режими та лідерство.
36. Теорії режимів та політичне лідерство.

37. Авторитарне правління та сучасні політичні системи.
38. Уряд в системі органів державної влади. Типологія урядів.
39. Порядок формування та структура урядів: зв'язок з типом політичної системи та розвитком конституціоналізму.
40. Відповідальність уряду та урядовців.
41. Верховенство права та конституціоналізм. Зміст «права на судовий захист» та його вплив на розвиток судових та політичних систем.
42. Судові системи: особливості та критерії порівняльного аналізу.
43. Багаторівневе управління та багаторівневе врядування, місцеве самоврядування та локальне управління в складних територіально-політичних системах.
44. Конституційний статус людини та громадянина: поняття та форми регламентації. Інститут громадянства: сучасні моделі регламентації.
45. Інститут наднаціонального громадянства: регламентація прав громадянської участі в наднаціональній політичній системі ЄС.
46. Право на політичну участь в діяльності органів публічної влади. Демократичний контроль в політичній системі.
47. Конституціоналізм та «соціальна держава»: реалізація принципу дистрибутивності.
48. Ресурсно-дистрибутивні концепції розвитку політичних систем.
49. Легітимація політичних систем. Чинники антисистеми.
50. «Статична» та «динамічна» Конституції. Конституційний процес як індикатор трансформації політичної системи.
51. Комунікації в політичній системі: значення політичної культури, інформаційної політики, ідеології, меморіальної політики.

14. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

ОСНОВНА

- Політологія: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях) / за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 540 с.
- Романюк А. С., Литвин В. С. Порівняльний аналіз політичних інститутів країн Вишеградської групи та інших країн Центрально-Східної Європи : монографія / А. С. Романюк, В. С. Литвин. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 548 с.
- Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навч. посіб. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с.
- Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму в контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.
- Основи вітчизняного парламентаризму: підр. для вищих навч. закладів: у 2 т. / за заг. ред. В. А. Гошовської. К.: НАДУ, 2012.
- Балан С., Конончук С. Напівпрезидентський режим: можливості конституційної демократизації. Київ: Лікей, 2012. 40 с.
- Бялоблочкий З. Стабільність та ефективність урядів у політичних системах країн Східної Європи : Монографія. – Львів : Вид. центр ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 239 с.
- Закоморна К. О. Державне (конституційне) право зарубіжних країн (навчальні матеріали та схеми): посіб. для підготов. до іспитів. Х.: Право, 2016. 280 с.
- Гошовська В. А. Парламентаризм: підручник. Київ: НАДУ, 2019. 704 с.
- Даль Р. А. Поліархія. Участь у політичному житті та опозиція / Пер. з англ. О. Д. Білогорського. Х.: Каравела, 2002. 216 с.
- Дарендорф Р. У пошуках нового устрою. Лекції на тему політики свободи у ХХІ столітті; пер. з нім. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2011. 109 с.
- Європеїзація Центральної та Східної Європи / упор. Франк Шіммельфенніг, Ульріх Зедельмаєр ; пер. О. Сидорчука, М. Смутка, Ю. Романишина. К. : Юніверс, 2010. 284 с.
- Довгань В. М. Європейський Парламент. Правовий статус і компетенція в системі органів Європейського Союзу: монографія. К.: КНТ, 2010. 204 с.

- Лендъел М. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи. Ужгород : Мистецька лінія, 2011. 688 с.
- Лук'янов Д. В. Релігійні правові системи в сучасному світі: монографія. Х.: Право, 2015. 352 с.
- Мацієвський Ю. В. У пастці гібридності: зигзаги трансформацій політичного режиму в Україні (1991–2014): монографія. Чернівці: Книги – XXI, 2016.
- Назаров І. Судові системи країн Європейського Союзу та України: генезис та порівняння. Х.: ФІНН, 2011. 432 с.
- Орленко В. Історія держави і права зарубіжних країн: посіб. К, 2010. 244 с.
- Парламентаризм та парламентська діяльність: словник-довідник / уклад. В.А.Гошовська та ін.; за заг. ред. д. політ.н., проф. В.А.Гошовської. К.: НАДУ, 2012. 228 с.
- Порівняльне судове право: Навч. посіб.; за ред. І. Є. Марочкіна. Х.: Право, 2008. 112 с.
- Прилуцький С.В. Вступ до теорії судової влади. К: Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2012. 317 с
- Прокопенко Л., Рудік О., Рудік Г. Інституційна система ЄС : навч. посіб. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. 220 с.
- Пролеєв С.В. Метафізика влади: монографія. К.: Наук. думка, 2015. 324 с.
- Розанвалон П. Демократична легітимність. Безсторонність, рефлексивність, наближеність. К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. 286 с.
- Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір : дис. д.-ра політ. н., Львів. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Final-tekst-WU.pdf>
- Савчин М.В. Конституціоналізм і природа конституції. Ужгород: Ліра, 2019. 372 с.
- Сандро Гоці. Європейська Комісія. Процеси ухвалення рішень і виконавчі повноваження; пер. з італ. – К. : К.І.С., 2017. 208 с.
- Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів / Пер. з 2-го англ. вид. – К.: АртЕк, 2001. 211 с
- Стойко О.М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького, 2016. С. 80-130.
- Узун Ю. В. Привласнення простору: організація взаємодії в складних політичних системах : монографія. Одеса: Фенікс, 2021. 378 с.
- Цінності, стандарти, компетентність у парламентській діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. проф. В.А.Гошовської / Авт. кол. – К. : НАДУ, 2016. 193 с.
- Щедрова Г. П. Політична конкуренція еліт у сучасній Україні: монографія. Дніпро: Вид-во «Акцент ПП» 2016. 390 с.

ДОДАТКОВА

- Азаренко Т. Парламентський бікамералізм та адміністративно-територіальна реформа. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 11. С. 171-174.
- Аллан Т.Р.С. Конституційна справедливість. Ліберальна теорія верховенства права. URL: https://chtyvo.org.ua/authors/Allan_Trevor/Konstytutsiina_spravedlyvist_Liberalna_teorii_a_ve_rkhovenstva_prava/
- Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львів. Унів-ту. Серія юридична*. 2015. Вип. 61. С. 247–256.
- Бориславська О.М. Формування європейської моделі конституціоналізму: від ідеї до конституційної системи правління. *Часопис Київського університету права*. 2018. №1. С. 65–70.
- Бортніков, В., Бортнікова А. Демократія і націоналізм у дискурсі сучасної суспільно-політичної думки. *Літопис Волині*. 2022. №26. С. 240-244.
- Воронянський О. В. Політичні інститути: механізм формування в конкурентному середовищі. *Сучасне суспільство*. 2014. Вип. 1. С. 15–28.
- Габермас Ю. Три нормативні моделі демократії / Габермас Ю. Демократія. Київ: Смолоскип. С. 364–372. URL: <https://lib.chmnu.edu.ua/pdf/posibnuku/307/24.pdf>

- Гайворонюк Н. В. Рональд Дворкін: філософська інтерпретація права. Порівняльне аналітичне право. 2016. № 6. С. 306–308.
- Гергун А. Проблема інституціоналізації парламентської опозиції: американо-європейський досвід та українські реалії. – http://homopoliticus.org/ru/about/team2/artem_gergun/artikles
- Гринчак А.А. Парламентська відповідальність уряду в європейських країнах. *Problems of Leglity*. 2020. Is. 149. С. 24-36.
- Демократія в Європі: криза і перспективи (2010). Резол. ПАРЕ № 1746. URL: <http://www.andigross.ch/html/DemEuroRuss.pdf>.
- Долженков О.О. Методологічні проблеми порівняльного аналізу політичних інститутів та процесів. *Політичне життя*. 2022. № 2. С. 70-77.
- Дорош Л., Івасечко О. Непотизм як політико-правова проблема україньського державотворення. *Humanitarian vision*. 2015. Vol. 1, N.1. С. 13-20.
- Законодавче регулювання лобістської діяльності (досвід країн Європейського Союзу та Сполучених Штатів Америки): Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України / підгот. А. Паршикова. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28920.pdf>
- Кармазіна М., Могилевець О. Становлення і розвиток порівняльної методології в політичних дослідженнях. *Політичний менеджмент*. 2016. № 5 (20). С.6 - 11.
- Кармазіна М., Шрубівана О. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*. 2016. №4. С. 17.
- Карнаухова М. Демаркація публічного і приватного у дискурсивному просторі врядування. *Аспекти публічного управління*. 2019. Т. 7. № 3. С. 38 – 49.
- Кравчук М. Політичні та правові ідеї Рональда Дворкіна – загально-цивілізаційний стандарт правового життя. *Актуальні проблеми правознавства*. 2019. №3. С.5 -11.
- Коваль Ю. О. Трансформація інституту глави держави у контексті співвідношення традиції і модернізації: автореф. дис. ... канд. політ. наук: 23.00.02. Дніпропетровськ, 2012.
- Куриляк М. Ю. Еволюція концепції «Європи регіонів» у рамках регіональної політики ЄС. *Економічний вісник Донбасу*. 2018. № 2 (52). С. 60 – 67.
- Литвин В., Романюк А. Великі коаліції у контексті коаліційних урядів більшості : концептуалізація, політичні причини та наслідки на прикладі парламентських демократій у Європі. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2013. № 2 (64). – С. 473–504.
- Литвин В. До проблеми розрізнення напівпрезиденталізму та парламентаризму : напівпрезидентські системи з номінальними президентами у Центральній Європі (на прикладі Болгарії, Словаччини, Словенії та Чехії). *Rozwój polityczny i społeczny państw Europy Środkowej i Wschodniej / Praca zbiorowa pod red. Zbigniewa Białoblockiego i Anatoliya Romanuuka*. Kutno, 2013. S. 149–171
- Міщук А., Міщук Б. Британські концепції парламентаризму. *Вісник Прикарпатського університету. Політологія*. 2018. Вип. 12. С. 63-75.
- Нестерович В. Основні тренди в законодавчому регулюванні лобіювання у країнах Західної Європи. *Історико-правовий часопис: науковий журнал*. 2015. № 2 (6). С.47-54
- Панчак-Бялоблоцка Н. Особливості формування та складу верхніх палат у парламентах країн Центральної та Східної Європи. *Львівська політехніка*. 2011. Вип. 23. – С. 149–158. 51.
- Панчак-Бялоблоцка Н. Політична структурізація парламентів у країнах Центральної Європи на рівні постійних комітетів. *Науковий часопис: Національний педагогічний університет ім. М.П. Драгоманова*. Серія 22 : Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – Київ, 2010. Вип. 4. С. 175–184
- Пивовар М. Взаємодія державної влади та опозиції в період демократичної трансформації: теоретико-правовий аспект. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Юридичні науки». 2021. №4 (32), 2021. С. 15-21.
- «Поліархія» Р.Даля через призму західної критики і сучасної демократизації. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/17770/187.pdf>

- Пролеєв С. В. Євроінтеграція та перспективи народовладдя в Україні. *Вісник Національної академії державного управління при Президентіві України. Серія: Філософія*. 2015. №4. С. 64-72.
- Процюк І.В. Сучасні монархії: зміст і сутність. *Серія: Право*. 2018. № 3(61). С. 33-39. http://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2018/8.pdf
- Рабінович С. Неформальні практики публічної влади як форма дії фактичної конституції. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. No 3 (74).
- Речицький В. Європейський конституціоналізм та його властивості. Харківська правозахисна група. 26.02.2013. URL: <https://khp.org/1361879606>
- Романюк А.С. Методологічні засади порівняльного аналізу політичних систем / Романюк А. С. Порівняльний аналіз політичних систем країн Західної Європи: інституційний вимір. Дисерт-я д. політ. н., Львів. URL: <https://filos.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2014/12/Finaltekst-WU.pdf>.
- Соціальна мережа активістів правозахисного руху. Довідник українських організацій, які діють на захист прав людини та громадських інтересів. URL: <http://hr-activists.net/organizations>
- Стойко О. М. Типологізація чинників демократичних перетворень. *Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах*: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. С. 92-110.
- Стойко О. М. *Взаємодія формальних та неформальних інститутів у становленні політичної системи* / Стойко О.М. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. С. 110-130.
- Стойко О. М. Чинники інституційної інженерії у перехідних суспільствах. Трансформація політичних інститутів у сучасних перехідних суспільствах: монографія. Київ: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України; «Логос», 2016. С. 80-130.
- Тарасенко К. В. Моделі конституційно-правового регулювання опозиційної діяльності в зарубіжних країнах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2013. № 2. С. 113–118.
- Узун Ю. В. «Ефективне» громадянство в державах ЄС: інструмент територіально-політичної (де)конструкції. *Міжнародні та політичні дослідження*. 2022. № 35. С. 45–65.
- Фісун А. Типології політичних систем. *Політичний менеджмент*. 2005. №5. С. 39-50.
- Француз А. Й. Правовий статус політичної опозиції в демократичній державі. *Правничий вісник Університету "КРОК"*. 2014. Вип. 19. С. 5–13.
- Француз-Яковець Т.А. Межі впливу верхніх палат парламентів на законодавчий процес. *Університетські наукові записки*. 2012. № 4 (44). С. 65–70.
- Цувіна Т. Формальні та субстантивні концепції верховенства права в сучасному дискурсі. *Теорія держави та права*. 2020. № 11. С. 197-203.
- Попков Д.О. Актуалізація концепції соціальних розмежувань Ст. Роккана та С. Ліпсета в контексті сецесійних загроз. *Вісник НТУУ "КПІ" Політологія. Соціологія. Право*. 2018. №2(38). С. 34-39. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/152897>
- Almond G. Comparative Political Systems. *The Journal of Politics*. URL: https://gavsispanel.gelisim.edu.tr/Document/ycilliler/20190218092030868_829a7f14-9e76-4f4f-815d-b3f6f81288a9.pdf
- Ambrosio T. Constructing a framework of authoritarian diffusion. Concepts, dynamics, and future research. *International studies perspectives*. 2010. Vol. 11. № 4. P. 375–392. URL: https://moodle.swarthmore.edu/pluginfile.php/118253/mod_resource/content/0/Regime_Change/Ambrosio_Framework_Authoritarian_Diffusion.pdf
- Andeweg R. B., Thomassen J. J. Modes of political representation: Toward a new typology. *Legislative Studies Quarterly*. 2015. No 30(4). С. 507–528. URL: https://www.researchgate.net/publication/227511569_Modes_of_Political_Representation_Toward_a_New_Typology
- Cohen J. The Historical Memory of American Presidents in the Mass Public. *Social Sciences*. 2018. Vol. 7, N 3. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci7030036>

- Crouch C. Post-democracy. Roma: Laterza, URL: https://pure.mpg.de/rest/items/item_3049474/component/file_3049475/content
- Duchacek I. D. Perforated Sovereignities: Towards a Typology of New Actors in International Relations / H. J. Michelmann, P. Soldatos (eds.) *Federalism and International Relations: The Role of Subnational Units*. Oxford: Clarendon Press. 2010. P. 1 – 33.
- Diamond L. The democratic rollback. *Foreign affairs*. URL: <https://www.foreignaffairs.com/world/democratic-rollback>
- Linz J., Stepan A., Yadav Y. *Crafting State-Nations: India and Other Multinational Democracies*. Baltimore: Johns Hopkins Press, 2011. 336 p.
- Lipset S. M., Rokkan S. Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments. URL: <http://www.u.arizona.edu/~mishler/LipsetRokkan.pdf>.
- Lluch J. Autonomism and Federalism. *The Journal of Federalism*. 27.05.2011. P. 1 – 28.
- Matsiyevsky Y.. Why Authoritarianism Has Weak Chances in Ukraine. *PONARS Eurasia Policy Memo No. 580*. 2019. URL: <https://www.ponarseurasia.org/why-authoritarianism-has-weak-chances-in-ukraine/>
- Milbrath L. W. Political Participation: How and Why Do People Get Involved in Politics? URL: <http://journals.cambridge.org/action/displayAbstract?fromPage=online&aid=8986294&fileId=S000305540013212>
- Mueller S. Federalism and the Concept of Political Territoriality Towards an Analytical Framework for Comparative Territorial Politics. *Dans L'Europe en Formation*. 2012. Vol. 1 No. 363. P. 95 – 120.
- Samuel E. Finer. *The History of Government from the Earliest Times*. Oxford University Press. URL: <https://academic.oup.com/book/11842>

**Нормативно-правові документи та інтернет ресурси
(англійською мовою)**

- AER. Political Priorities 2020 – 2025. 05.12.2019. URL: <https://drive.google.com/file/d/1wc8kVHsc5q4FiCegZLU2ftGzBK6hFuvt/view>
- AER. From Subsidiarity to Success: The Impact of Decentralisation on Economic Growth. Part 1: Creating a Decentralisation Index. 30.05.2009. URL: <https://aer.eu/subsidiarity-success-impact-decentralisation-economic-growth/> (дата звернення 26.02.2021).
- Autocratization Turns Viral. 5th Annual Democracy Report (2021) From The V-Dem Institute At University of Gothenburg. URL: https://www.v-dem.net/static/website/files/dr/dr_2021.pdf
- CALRE. Strategy for Sustainable Development of the European Regions. 2018. URL: <https://www.calrenet.eu/working-groups/strategy-for-sustainable-development-of-the-european-regions> (дата звернення 17.03.2021).
- CEMR. Decentralisation at a Crossroads. Territorial Reforms in Europe in Times of Crisis. *Local and Regional Europe*. Brussels. 2013. URL: http://www.ccre.org/img/uploads/piecesjointe/filename/CCRE_broch_EN_complete_low.pdf
- CoE PA. National Sovereignty and Statehood in Contemporary International Law: the Need for Clarification: PACE Resolution No. 1832. 04.10.2011. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=18024&lang=en>
- EU. Territorial Agenda 2030: A future for all Places. Informal meeting of Ministers responsible for spatial planning, territorial development and/or territorial cohesion. 1 December 2020, Germany. URL: https://territorialagenda.eu/wp-content/uploads/TA2030_jun2021_en.pdf
- UN. Transforming Our World: the 2030 Agenda for Sustainable Development. Resolution adopted by the GA on 25.09.2015. A/RES/70/1. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda>
- Comparative Politics. URL: <https://www.ingentaconnect.com/content/cuny/cp>